

Extra opdrachten met het zinsbouwpakket

Bijlage bij het Basisboek syntaxis

Hoofdstuk 1:

1. De volgende opdrachten kun je alleen uitvoeren als je het zinsbouwpakket hebt.
  - a. Zoek het puzzelstukje 'wolf' op. Kijk nu eens welke hoofddekseel daarop passen. Wat is de functie van de sippe gezichtjes, denk je?
  - b. Probeer eens of je op de puzzelstukjes 'wolf' en 'bos' dezelfde hoofddeksels kunt zetten. Wat is er anders aan de tekst op de hoofddeksels?
  - c. Zijn 'wolf' en 'bos' dezelfde woordsoort?
  - d. In het zinsbouwpakket zitten ook twee puzzelstukjes zonder opschrift, met dezelfde vormen als 'wolf' en 'bos'. Probeer voor elk eens een woord te bedenken dat erop kan staan en kijk dan of andere puzzelstukjes erop passen en een normaal klinkende combinatie opleveren.

Hoofdstuk 2:

1. Als je het zinsbouwpakket hebt, kijk dan eens wat er gebeurt als je de puzzelstukjes 'de/het' en 'elk/elke' op het stukje 'wolf' zet.
  - a. Hoe wordt bepaald welk van de twee woorden op het stukje gebruikt wordt?
  - b. Voeg dan het stukje 'blij/blijje' toe. Welk puzzelstukje bepaalt nu welke woordvorm dat stukje gebruikt moet worden? Hoe zie je dat?
2. Als je het zinsbouwpakket hebt, maak dan eens een zin met behulp van het puzzelstukje 'zien'. Hoe zie je aan het puzzelstukje het aantal zinsdelen dat er bij *zien* moet staan?
3. Welke werkwoorden in het zinsbouwpakket hebben drie verplichte zinsdelen bij zich?
4. Maak met het zinsbouwpakket eens een zin met het werkwoord 'wandelen'. Hoeveel verplichte zinsdelen zijn er?
5. Leg het puzzelstukje 'zien' eens op een vel stevig papier. Teken zo precies mogelijk de vorm ervan door met een potlood langs de omtrekken te bewegen. Knip het puzzelstukje uit en noteer er de naam op van een werkwoord dat zich syntactisch net zo gedraagt als 'zien'. Maak vervolgens een zin met je nieuwe puzzelstukje.
6. Vorm de zin 'Roodkapje slaat de wolf' met een stok met het zinsbouwpakket. Vormt 'met een stok' een eenheid? En zo ja, waar leg je die eenheid van puzzelstukjes neer?
7. Vervang 'een stok' eens door een aantal andere puzzelstukjes en noteer de zinnen die je zo kunt maken.
8. Bedenk eens een paar woorden of groepen woorden die op dezelfde plaats passen als 'met een stok'. Als je woorden hebt gebruikt die niet in het pakket zitten, probeer ze dan zelf te maken door de nodige blokjes te tekenen en uit te knippen.
9. Omschrijf eens in het algemeen hoe je in een zin die je met het zinsbouwpakket hebt gemaakt in één oogopslag ziet of een zinsdeel verplicht is of niet-verplicht.
10. Beschrijf eens hoe je de volgende zaken in het zinsbouwpakket kunt herkennen:
  - a. werkwoord
  - b. lidwoord
  - c. zelfstandig naamwoord
  - d. voorzetsel
  - e. verplicht in de zin aanwezig zinsdeel
11. In de tekeningen in dit boek is het bijgezegde in de zin gestopt door het kleiner te tekenen dan het hoofdgezegde en het vervolgens schuin in de hoofdgezegdebus te plaatsen. In het zinsbouwpakket hebben de gezegdes uit praktische overwegingen maar één maat. Probeer toch eens een zin te maken met een bijgezegde erin. Wat gaat er dan nog mis?

Hoofdstuk 3:

1. Maak met het zinsbouwpakket eens de zin 'De wolf slaat de verkoper met een stok'. Welk zinsdeel wijst de vorm 'slaat' aan en niet bijvoorbeeld 'slaan'? Hoe zie je dat? Hoe noemen we het wijzende zinsdeel?
2. Vervang nu eens 'de wolf' door 'de mensen'. Wat zie je veranderen in de zin?
3. Leg het puzzelstukje 'mensen' nu op een vel stevig papier, breng met een potlood de omtrek ervan over op het papier en knip het stukje uit. Schrijf er een woord op dat zich net zo gedraagt als 'mensen' en dat op dezelfde manier in de puzzel kan worden gebruikt, zonder dat er rare zinnen ontstaan.
4. Maak vijf verschillende zinnen met het zinsbouwpakket en noteer bij elke zin welk zinsdeel de persoonsvorm aanwijst.
5. Met het zinsbouwpakket kun je niet alle typen Nederlandse zinnen maken. Welk type kun je wel maken?
6. Hoe kun je aan het zinsbouwpakket zien dat de persoonsvorm altijd het tweede zinsdeel in een mededelende hoofdzin is?
7. In de tekeningen in dit boek is het bijgezegde in de zin gestopt door het kleiner te tekenen dan het hoofdgezegde en het vervolgens schuin in de hoofdgezegdebus te plaatsen. In het vorige hoofdstuk heb je gezien dat je het zinsbouwpakket niet kunt gebruiken voor zinnen met een bijgezegde erin. Dat lukt ook niet als je de stukken kleiner maakt, doordat de juiste vorm van het werkwoord dan niet gekozen wordt. Ontwerp zelf eens een puzzelstukje voor het zinsbouwpakket dat een werkwoordelijk bijgezegde weergeeft. Teken het, knip het uit en maak er een zin mee.
8. Kun je met het zinsbouwpakket de zin 'Roodkapje wandelt vrolijk in het bos' maken? Hoe zie die er dan uit?

Hoofdstuk 4:

1. Bij welke bussen uit het zinsbouwpakket komt nooit een lijdend voorwerp voor?
2. Welke bussen uit het zinsbouwpakket hebben meer dan één voorwerp bij zich? Waar vind je in die bussen het lijdend voorwerp?
3. Maak met het zinsbouwpakket eens een zin waarin 'de wolf' het lijdend voorwerp is.
4. Maak nu een zin waarin 'de wolf' het onderwerp is. Welke groep puzzelstukjes moet je dan verplaatsen?
5. Hoe zie je in het zinsbouwpakket dat niet het lijdend voorwerp de persoonsvorm uitzoekt, maar dat het onderwerp dat doet?
6. Kan 'de wolf' ook meewerkend voorwerp zijn? Zo ja, maak dan met het zinsbouwpakket een zin waarin dat het geval is.
7. Maak met het zinsbouwpakket de zin 'Ik sla Roodkapje'.
8. In de zin die je net gemaakt hebt, is 'ik' het onderwerp. Kun je van 'ik' ook het lijdend voorwerp maken? Hoe komt dat?
9. Welke stukjes uit het zinsbouwpakket passen wel op de plaats van het onderwerp, maar niet op de plaats van het lijdend voorwerp?
10. En omgekeerd: welke stukjes passen wel als lijdend voorwerp, maar niet als onderwerp?
11. Kunnen de stukjes die je als lijdend voorwerp kunt gebruiken ook als meewerkend voorwerp gebruikt worden? Zo ja, maak dan met het zinsbouwpakket een zin waarin dat het geval is.
12. Kunnen de stukjes die je als onderwerp kunt gebruiken ook als meewerkend voorwerp worden gebruikt? Zo ja, laat dat dan zien.
13. Maak met het zinsbouwpakket eens de zin 'Ik wandel mij blij'. Welk probleem heb je met het plaatsen van het lijdend voorwerp 'mij'? Hoe los je dat op?

Hoofdstuk 9:

1. Het zinsbouwpakket heeft de mogelijkheid om niet-verplichte zinsdelen toe te voegen. Maak eens de volgende zinnen met bijwoordelijke bepalingen erin:

- a. Roodkapje ziet deze mensen in het bos.
- b. Roodkapje slaat de wolf met een stok.
- c. Ik adviseer hem in het bos een boek.
- d. De mensen beloven de verkoper in het bos het rode zand.
- e. De leuke verkoper slaapt in het bos.
- f. Hij ziet de geheel doorweekte stok in het rode boek.

2. Hoe kun je in het zinsbouwpakket in één oogopslag zien dat bijwoordelijke bepalingen een eenheid vormen?

3. Maak nu zelf met het zinsbouwpakket een aantal zinnen met bijwoordelijke bepalingen erin. Controleer of de zinnen nog steeds normaal klinken als je de bijwoordelijke bepaling verwijdert.

4. Knip eens een puzzelstukje uit met dezelfde vorm als 'gisteren'.

- a. Maak dan een zin met daarin een bijwoordelijke bepaling waarin je zo'n blanco stukje gebruikt. Bedenk zelf wat erop zou moeten staan.
- b. Doe hetzelfde met een stukje dat dezelfde vorm heeft als het stukje 'in'.

Hoofdstuk 11:

1. Maak met het zinsbouwpakket de zin 'De verkoper slaat de wolf'. Voeg vervolgens zoveel mogelijk bijvoeglijke bepalingen toe aan het zinsdeel 'de verkoper'. Welke puzzelstukjes zijn daar allemaal geschikt voor?

2. Je zou 'de verkoper met de stok' als zinsdeel kunnen gebruiken. 'Met de stok' is dan een bijvoeglijke bepaling bij 'verkoper'. Het zinsbouwpakket geeft die mogelijkheid niet. Ontwerp een puzzelstukje waardoor 'met de stok' op alle hoofddeksels van 'wolf' past.

Hoofdstuk 12:

1. Hoe zien in het zinsbouwpakket de puzzelstukjes van de volgende woordsoorten eruit?
  - a. werkwoorden
  - b. zelfstandige naamwoorden
  - c. determineerders
  - d. bijvoeglijke naamwoorden
  - e. voorzetsels

2. In de taalkunde wordt vaak gezegd dat eigennamen (zoals *Roodkapje*) in hun eentje al een volledige zelfstandignaamwoordgroep vormen, ook al bestaan ze maar uit één woord. Je kunt er bijvoorbeeld geen determineerder meer voor zetten. Laat met het zinsbouwpakket zien dat dat inderdaad zo is.

3. Maak eens de volgende zelfstandignaamwoordgroepen:
  - a. de blijde wolf
  - b. alle leuke mensen
  - c. de verkoper
  - d. het geheel doorweekte zand

4. Plaats de woordgroepen die je bij de vorige vraag hebt gemaakt in een goed lopende zin. Hoe kun je in één oogopslag zien dat ze een eenheid vormen?

5. Maak met het zinsbouwpakket de zelfstandignaamwoordgroep 'het rode zand'. Maak vervolgens zinnen waarin die woordgroep de functie vervult van:
  - a. onderwerp
  - b. lijdend voorwerp
  - c. deel van een bijwoordelijke bepaling van plaats.

6. Het puzzelstukje 'geheel doorweekt' bestaat uit twee woorden. Het is dus geen bijvoeglijk naamwoord. Hoe benoemen we het wel?

7. Maakt het in het Nederlands syntactisch iets uit of je aan een zelfstandignaamwoordgroep een los bijvoeglijk naamwoord toevoegt of een bijvoeglijknaamwoordgroep?

8. Welk verschil zie je tussen de puzzelstukjes 'vrolijk' en 'blij'. Waarom is dat verschil er, denk je? Wat maakt het uit voor de manier waarop je de puzzelstukjes in een zin kunt gebruiken?

9. Waarom zou er op het puzzelstukje 'vrolijk' een rood balkje staan?

10. Is het ook mogelijk een puzzelstukje met 'vrolijk' erop te maken dat dezelfde vorm heeft als het bestaande puzzelstukje 'blij'? En hoe zit het omgekeerd?

Hoofdstuk 13:

1. Maak met het zinsbouwpakket de zin 'De blije verkoper slaat de wolf'.
2. Vervang nu de zelfstandignaamwoordgroep die je als onderwerp hebt gebruikt door een enkel puzzelstukje. Er is maar één puzzelstukje dat daarvoor in aanmerking komt.
3. Leg uit dat persoonlijke voornaamwoorden net als eigennamen vaak als zelfstandignaamwoordgroepen worden benoemd, ook al bestaan ze maar uit één woord.
8. Hoe kun je aan de vorm van het puzzelstukje dat je bij opdracht 6 hebt gebruikt zien dat het voor een zelfstandignaamwoordgroep in de plaats staat? Kijk zowel naar de onderkant als naar de bovenkant van het stukje.
9. Waarom zou het genoemde puzzelstukje zijn vormgegeven als een poppetje met een boerka aan?
10. In het boek wordt een poppetje met een boerka gebruikt voor iets anders dan in het zinsbouwpakket.
  - a. Waarvoor is dat?
  - b. In de moderne taalkunde worden die twee soorten 'poppetjes met boerka' als één woordsoort beschouwd. Probeer voor die woordsoort eens een passende naam te bedenken.
11. Vervang nu ook het lijdend voorwerp door een persoonlijk voornaamwoord.
  - a. Welk stukje past daarvoor in de plaats?
  - b. Kijk eens of er stukjes zijn die er niet voor in de plaats kunnen staan, ook al hebben ze wel een passende vorm. Waar kunnen die wel staan?
12. Maak nu de zin 'De mensen slapen'. Probeer zelf eens een puzzelstukje te ontwerpen dat je kunt gebruiken als vervanging van 'de mensen'.
13. Sommige bijwoorden doen bijna hetzelfde als voornaamwoorden. Het bijwoord *daar* kan bijvoorbeeld de voorzetselgroep 'in het bos' vervangen. Maak nu met het zinsbouwpakket de zin 'Roodkapje wandelt in het bos' en probeer een puzzelstukje 'daar' te ontwerpen dat 'in het bos' kan vervangen.
14. Maak minimaal vijf verschillende zelfstandignaamwoordgroepen die je allemaal door 'hij' of 'hem' zou kunnen vervangen. Controleer of dat echt zo is door ze in een zin te gebruiken.